

УДК 331.101.38:331.2

ПРОГНОЗУВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ ЗРІВНОВАЖЕНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ РЕГІОНІВ

Р. Попівняк, к. е. н., доцент,

Г. Тибінка, ст. викладач

Львівський національний аграрний університет

© Р. Попівняк, Г. Тибінка, 2015

Попівняк Р., Тибінка Г. Прогнозування оплати праці як інструмент соціальної політики в контексті концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів

Розглядається проблематика прогнозування оплати праці в Україні з погляду формування необхідного рівня купівельної спроможності. Аналізуються різні підходи теоретичного та методичного характеру до здійснення адекватного прогнозування рівнів оплати праці з врахуванням її мінімального рівня, рівня продуктивності праці та рівня зайнятості населення, а також частки витрат на оплату праці у структурі витрат на формування ВВП та загальної суми доданої вартості. Акцентується увага на результатах впливу різних чинників на рівень оплати праці. Розглядається специфіка прогнозування рівня оплати праці у категорії самозайнятих працівників та членів їх сімей.

Ключові слова: оплата праці, мінімальна оплата праці, середня оплата праці, методика прогнозування, зрівноважений розвиток сільських регіонів.

Popivniak R., Tybinka G. Prediction of wages as a tool of social policy in the context of sustainable development of rural areas

The problematic of salary prediction in Ukraine from the point of view of needed level of purchasing power formation is considered in this article. Different approaches of theoretical and methodical character for adequate prediction of salaries levels with its minimal level, level of productivity and employment level as well as with the share of expenditures for salary in structure of GDP formation and added value total sum costs taking into account are analyzed. The main accent is made on the results of influence of different factors on level of salary. The specifics of prediction of salary level of workers in category of self-employment and members of their family is considered.

Key words: salary, minimal level of salary, average salary, prediction methodic, sustainable development of rural areas.

Попівняк Р., Тибінка Г. Прогнозирование оплаты труда как инструмент социальной политики в контексте концепции уравновешенного развития сельских регионов

Рассматривается проблематика прогнозирования оплаты труда в Украине с точки зрения формирования необходимого уровня покупательской способности. Анализируются разные подходы теоретического и методического характера к осуществлению адекватного прогнозирования уровней оплаты труда с учетом ее минимального уровня, уровня производительности труда и уровня занятости населения, а также доли издержек на оплату труда в структуре затрат на формирование ВВП и общей суммы добавленной стоимости. Акцентируется внимание на результатах влияния разных факторов на уровень оплаты труда. Рассматривается специфика прогнозирования уровня оплаты труда в категории самозанятых работников и членов их семей.

Ключевые слова: оплата труда, минимальная заработная плата, средняя заработная плата, методика прогнозирования, уравновешенное развитие сельских регионов.

Постановка проблеми. Оплата праці є тим основним джерелом доходів, за рахунок якого працівник задовольняє свої потреби різного характеру. Рівень оплати праці повинен бути достатнім для відтворення не просто робочої сили як фактора виробництва, а й для комплексного розвитку лю-

дини як основи соціуму. Проте в Україні має місце виражена тенденція до зменшення рівня адекватності ступеня винагороди за працю у грошовому еквіваленті. Проблема перехідного періоду в економіці України не дає змоги гарантувати всім працюючим оплату праці, не нижчу від вартості мініма-

льного спо-живчого бюджету. Ба більше, навіть середня оплата праці нині в Україні далеко відстає від цього показника. Це об'єктивно спричинює зниження життєвого рівня населення країни. Особливо характерною є така тенденція для сільських регіонів, що автоматично знижує рівень зрівноваженості їх розвитку. Тому проблема полягає в необхідності реального прогнозування рівня оплати праці сільськогосподарських виробників з метою сприяння реалізації концепції зрівноваженого розвитку, що особливо актуально у передбаченні можливої євроінтеграції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблеми зрівноваженого розвитку сільських регіонів зростає у світлі підготовки України до євроінтеграції. Тому інтенсивність публікацій результатів дослідження шляхів її вирішення також підвищується. На сьогодні різними аспектами зрівноваженого розвитку в Україні активно займаються такі вчені, як В. Амбросов, Л. Гнатишин [2], В. Горлачук, В. Зіновчук, Н. Зіновчук, П. Макаренко, О. Павлов, М. Ступень, М. Хвесик, Г. Черевко [7-9], І. Черевко [10], В. Шебанін, В. Юрчишин та низка інших. Результати їх досліджень переконливо свідчать про те, що вирішальним чинником підвищення зрівноваженості розвитку сільських регіонів є покращання людського капіталу, а це у свою чергу залежить від комплексу чинників, зокрема від рівня доходів сільського населення. Водночас вдосконалення, власне, самого інструментарію соціальної політики та механізму державного регулювання оплати праці в умовах ринкових відносин як одного з чинників створення умов для реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів потребує ретельніших досліджень.

Вітчизняні науковці здебільшого зосереджують свою увагу на питаннях або продуктивності праці (А. Калина, С. Лучанінов, Н. Єсінова та ін.), або вдосконалення систем оплати праці (А. Колот [4], С. Радомський, Є. Лібанова [5] та ін.), або ефективності виробництва (А. Єськов, П. Буряк та ін.). В економічній літературі, як вітчизняній, так і зарубіжній, широко розглянуто розмаїті методи та напрями державного регулювання оплати праці, визначення його ролі та основних завдань. Зокрема проблематика організації оплати праці та напрямів її вдосконалення

є предметом науково-практичних досліджень Д. Богині [1], О. Грیشової [2], А. Колота, А. Кроленка, С. Кривенко, О. Матвійчук, В. Новикова, Л. Ткаченко. Питанням регулювання оплати праці в Україні присвячені публікації К. Губіна, Н. Лук'янченко, Л. Синяєвої, Я. Сімутіної, Н. Шалімової та багатьох інших дослідників. Комплексний аналіз динаміки продуктивності праці, оплати праці та внутрішнього валового продукту виконали Г. Завіновська [3] й А. Петров в Україні та Л. Качурова в Росії, але при цьому вони розглядали проблеми підвищення продуктивності праці загалом в економіці, не приділяючи уваги розгляду питання у галузевому розрізі та за видами економічної діяльності як чинника реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів, що є особливо важливим з огляду на підготовку України до євроінтеграції.

Постановка завдання. Основною метою нашого дослідження було визначення моделей прогнозування оплати праці, чинників, які впливають на оплату праці, та взаємозв'язків між ними в контексті реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів.

Виклад основного матеріалу. Пріоритети у зрівноваженому розвитку змінюються залежно від рівня розвитку суспільства. У країнах із низьким рівнем економіки процеси зрівноваженого розвитку пов'язані передусім з виживанням і досягненням приросту показників споживання. У країнах багатих і технологічно розвинутих, з високими доходами і рівнем споживання у зрівноваженому розвитку вбачається швидше охорона природного середовища за раціонального рівня й структури виробництва і споживання. В українському суспільстві, незважаючи на все ще незадовільні параметри економічної і суспільної сфер, починаємо спостерігати, крім прагнення підвищити економічний добробут, потребу в раціональному господарюванні засобами природного середовища.

“Актуальність практичного вирішення проблеми зрівноваженого розвитку сільських територій на сьогодні є особливо високою, що зумовлюється вкрай незадовільним становищем селян, яке характеризується низьким рівнем їх доходів, недостатнім рівнем розвитку соціальної інфраструктури та незбалансованим екологічним середовищем” [7, с. 57].

Існуюча ситуація ніяк не сприяє ефективному відтворенню людського капіталу в сільській місцевості. А “значна частина дослідників вважає людський капітал найціннішим ресурсом постіндустріального суспільства, набагато ціннішим, ніж природне або нагромаджене багатство” [2, с. 75]. “Тому проблема полягає також в тому, як підвищити рівень добробуту сільських жителів та рівень життя на селі до рівня міського, зберігаючи та примножуючи при цьому притаманні селу його переваги над містом” [10, с. 95]. “Аграрна реформа не може бути ефективною, якщо не враховуватиме інтересів сільських жителів” [9, с. 73]. Незадовільний рівень доходів сільського населення, неефективність сільськогосподарської праці та низький рівень зайнятості є одними з основних проблем сучасного села [8, с. 50]. Тобто йдеться про те, щоб максимально поліпшити рівень життя сільського населення, що сприятиме реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів, а отже, значною мірою відповідатиме курсу України на євроінтеграцію. Рівень доходів сільського населення формується зазвичай за рахунок оплати їх праці. Працювати людину об’єктивно можуть змусити лише два чинники – примус або інтерес. Практика всього періоду розвитку людства у розрізі його історично-економічних етапів переконливо свідчить про переваги інтересу як чинника продуктивності праці людини. Тому кожен працівник повинен орієнтуватися в часі щодо своєї можливої винагороди за якісну і продуктивну працю. З огляду на це важливим є вибір моделі прогнозування рівня оплати праці.

Побудова будь-якої моделі дає змогу спрогнозувати досліджувані показники на кілька періодів вперед, якщо такі є статистично значущі. Для побудови прогнозних значень, а

саме показників середньої оплати праці та мінімальної оплати праці, реально можна використати кілька способів (моделей):

- наївна модель (*Naivemodel*), суть якої полягає в прогнозованому значенні в майбутньому періоді – таке саме, яке було в попередньому. Може використовуватися лише для прогнозування на один крок вперед;
- *moving average* – прогнозне значення на один крок вперед дорівнює середньому значенню двох попередніх періодів;
- *moving average* – прогнозне значення на один крок вперед дорівнює середньому значенню чотирьох попередніх періодів;
- *exponential smoothing* – фактор згладжування може знаходитися між 0 і 1. Чим ближче фактор до 1, тим більше прогнозоване значення покладається на значення показника, яке було в попередньому періоді;
- прогноз за лінійним і квадратичним трендами.

Результати застосування наведених підходів із використанням реальних статистичних даних 2013 року показали, що найточнішою з наведених для передбачення показників середньої оплати праці та мінімальної оплати праці виявилася модель прогнозування за лінійним трендом (див. табл.).

Інші варіанти моделей формують тренди негативного характеру, що не може адекватно відображати суть досліджуваних взаємозв’язків між рівнем продуктивності праці та її оплати.

Відхилення прогнозних показників середньої оплати праці від реальної, виявлені в ході дослідження і відповідних розрахунків, дають підстави стверджувати, що на рівень оплати праці впливають ще й інші чинники, які й внесли свої корективи щодо її реального рівня в прогнозованому періоді.

Таблиця

Порівняння прогнозних показників середньої оплати праці з реальним їх значенням в Україні за моделлю лінійного тренду*

Квартал	2013 р.		2014 р.	
	Значення середньої оплати праці			
	прогнозовані	реальні	прогнозовані	реальні
I	3028	3080	3313	3169
II	3090	3181	3435	3245
III	3153	3227	3561	3416
IV	3215	3265	3690	3531

Півріччя	Значення мінімальної оплати праці			
	прогнозовані	реальні	прогнозовані	реальні
I	1194	1147	1258	1218
II	1226	1218	1290	1238

** Власні дослідження.*

Причому відхилення у значеннях прогнозованих показників мінімальної оплати праці від реальних значень є меншим порівняно з аналогічним відхиленням від рівнів середньої оплати праці. Певні корективи в реальні показники внесла сьогоднішня ситуація в державі, пов'язана із загальною соціально-економічною кризою та військово-політичним станом. Це мало вплив як на розмір середньої оплати праці, так і на рівень мінімальної оплати праці.

Проведені дослідження підтверджують можливість використання аналогічного підходу та моделі для прогнозування оплати праці як у територіальній, так і в галузевій площинах і на різних організаційно-правових рівнях здійснення економічної активності, незалежно від форми власності.

Кращому розумінню змісту впливу чинників на досліджуване явище динаміки і прогнозування рівня оплати праці сприяє логічно-теоретична інтерпретація його трактування. Йдеться про те, що коли законодавство країни "прив'язує" пенсії або виплати з безробіття до мінімального рівня оплати праці, влада повинна враховувати можливість того, що будь-яке коригування рівня мінімальної оплати праці автоматично позначиться на рівнях оплати праці, пенсійних та інших виплатах, а це обов'язково порушить стан соціальної рівноваги у суспільстві, передусім у сільських регіонах, де ці рівні і без того більше розбалансовані, ніж в інших сферах економічної активності.

За всіх позитивних характеристик наведеного методу прогнозування оплати праці має й серйозні недоліки, зокрема те, що змінні іншого характеру, в тому числі макроекономічні – рівень інфляції, рівень попиту на робочу силу відповідної кваліфікації тощо – також можуть впливати на неврегульованість у рівнях оплати праці, а їх значення враховується лише дуже опосередковано.

Альтернативою моделі прогнозування за лінійним трендом є моделювання впливу мінімального підвищення оплати праці на прогнозні показники розподілу оплати праці з

наступним визначенням рівня дисперсії. Результати застосування такого підходу в практиці прогнозування оплати праці в економічно розвинених країнах підтверджують його доцільність і правомірність, оскільки вони свідчать, що:

1) коливання рівня мінімальної оплати праці знижує дисперсію оплати праці, і чим вищий її розмір, тим нижчий рівень її дисперсії;

2) коливання мінімального розміру оплати праці зменшує прогнозну різницю між заробітною платою чоловіків і жінок, а також розрив у заробітній платі молодих працівників та їх досвідченіших колег. Ці ефекти мають місце внаслідок того, що на розмір оплати праці молодих працівників та жінок впливає також відповідна її шкала.

Вплив рівня мінімальної оплати праці на рівень реальної середньої оплати праці дає змогу пересвідчитися в тому, що встановлений мінімальний розмір оплати праці дійсно позначається на рівні життя працівників. Найпростішим способом одержання відповідних результатів дослідження такого плану є порівняння еволюції мінімальної оплати праці з еволюцією середньої оплати праці з врахуванням впливу на останню рівня загального економічного зростання, ціни на ресурси і продукцію та рівня впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Поняття і рівень мінімального розміру зарплати в практику господарювання та суспільного життя було впроваджено з прагненням забезпечити працюючим мінімальний рівень їх купівельної спроможності. Однак кінцевий ефект такого впровадження має два аспекти: мінімальне збільшення оплати праці захищає найбільш низькооплачуваного найманого працівника від інфляції, але через вплив на оплату праці дефіциту державного бюджету й мінімальний її рівень в кінцевому підсумку, зростаючи в інфляційній спіралі, збільшують загальні витрати на оплату праці й чинять тиск на загальний попит. Тому уряд кожної країни працювати на основі такого критерію необхідно вкрай обережно. Вихо-

дячи із сутності мінімального рівня оплати праці, не повинно бути ніякого зв'язку між нею та ієрархією реальної оплати праці в процесі її прогнозування, враховуючи, що мінімальний розмір оплати праці впливає на доходи тільки найменш оплачуваних працівників. Однак практика господарювання і прогнозування свідчить, що зростання мінімального розміру оплати праці впливає на оплату праці за всіма дотичними до неї напрямками і виконує роль критичного еталону реального рівня оплати праці.

В економічно розвинених країнах розмір мінімальної оплати праці, як правило, супроводжується невеликим збільшенням оплати праці для групи працюючих, які отримують заробітну плату, лише трохи вищу від мінімальної, але цей ефект не спостерігається серед високооплачуваних працівників, де реальна оплата праці розподіляється так, що вона лише частково коригується залежно від мінімального її рівня. Звичайно, це не обов'язково означає, що групи найбільш високооплачуваних працівників не отримують взагалі ніякого підвищення оплати праці від зміни мінімального її рівня. Тобто в кінцевому підсумку мінімальна оплата праці слугує для запобігання постійно зростаючій нерівності в оплаті праці працівників різних категорій.

Можна виокремити два широко використовувані методи для оцінки впливу мінімальної оплати праці на нерівності в оплаті праці. Найпростіший спосіб полягає у врахуванні різних типів вимірювання співвідношення між змінами мінімальної оплати праці і дисперсії нерівності в рівнях оплати праці. Одержані відхилення застосовуються відносно середньої оплати праці, яку отримують 10% найбільш оплачуваних працівників, та тієї, яку отримують 10% найменш оплачуваних працівників.

Важливим чинником, що формує прогнозний рівень оплати праці, є рівень продуктивності останньої. Емпіричні дослідження показали, що на практиці оплата праці протягом багатьох років не збільшується так само, як продуктивність праці. Тобто рівень оплати праці на практиці не повністю відображає всю вартість робочої сили.

У прогнозуванні оплати праці доцільно враховувати також вплив на неї рівня зайнятості. Це означає, що у конструюванні рівня оплати праці варто було б брати до уваги:

➤ зміни в структурі зайнятості та робочого часу. Неповний робочий день у таких розрахунках не може використовуватися, хоча у побудові деяких інших показників оплати праці його застосування може бути доцільним, наприклад, таких, як погодинна оплата праці або середня оплата праці на рівні національних інструментів;

➤ обсяг індивідуальної трудової діяльності або трудової діяльності членів сім'ї, які працюють у власному бізнесі без чіткого окреслення рівня грошового доходу. Зазвичай для розрахунків у такій ситуації використовують еквівалент середньої оплати праці.

Результати проведених досліджень свідчать, що рівень оплати праці й тенденції його зміни недостатньо точно характеризують зміни у вартості робочої сили та оплати праці залежно від обсягів виробництва або рівня зайнятості, особливо у ситуації, коли нестандартні елементи грошової винагороди за працю враховують питомі витрати на робочу силу у структурі витрат на виробництво продукції. Використання питомих витрат на робочу силу дало змогу сформулювати ще один альтернативний підхід до прогнозування рівня грошової компенсації праці у формі її оплати, який ґрунтується на відношенні оплати праці до загального обсягу витрат на створення ВВП. Такий показник можна використовувати і в обліку оплати праці самозайнятих, при цьому даючи змогу здійснювати коригування рівня самозайнятості в економіці як на основі сумування їх гіпотетичної оплати праці, так і виходячи з безпосередніх даних щодо останньої. При цьому витрати на оплату робочої сили можуть бути відображені як номінальні або як реальні в абсолютному вираженні, або як частка витрат на заробітну плату у реальному або номінальному ВВП.

На міжнародному рівні існують різні методи для коригування реального блоку витрат на робочу силу з метою вирішення питань прогнозування оплати праці в секторі для самозайнятих, середньої оплати праці у секторі приватних підприємств, але всі вони пов'язані із врахуванням їх частки у структурі витрат на створення ВВП або валової доданої вартості. Крім того, стандарт мікроекономічної теорії дуже чітко відображає залежність оплати та продуктивності праці, використовуючи результати такого порівняння в

динаміці для прогнозування заробітної плати і мінімального її рівня з врахуванням зайнятості населення.

Висновки. Коригування рівня оплати праці є доцільним у межах, допустимих об'єктивною необхідністю витримування оптимальних пропорцій у співвідношеннях темпів росту рівнів заробітної плати та продуктивності останньої, оскільки такі її параметри забезпечать необхідну конкурентоспроможність підприємства і необхідний рівень доходів його працівників, а також оптимальні параметри зайнятості, що сприятиме реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських

регіонів за рахунок одержання відповідних економічних і соціальних ефектів. Найбільш оптимальним підходом методичного характеру до прогнозування рівня оплати праці з метою передбачення її показників є застосування моделі прогнозування за лінійним трендом. Альтернативними підходами є врахування в процесі прогнозування оплати праці мінімального її рівня, а також рівня зайнятості в регіоні та досягнутого і прогнозованого рівнів продуктивності праці з врахуванням частки витрат на оплату праці у структурі витрат на створення ВВП або загальної додаткової вартості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Богиня Д. П. *Основи економіки праці* / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. – К. : Знання-прес, 2000. – 313 с.
2. Гнатишин Л. *Місце і роль людського капіталу в зрівноваженому розвитку сільських територій* / Л. Гнатишин, О. Сікора // *Аграрна економіка*. – 2008. – Т. 1, № 1-2. – С. 74-80.
3. Грішнова О. А. *Економіка праці та соціально-трудова відносини* / О. А. Грішнова. – К. : Знання, 2009. – С. 274-291.
4. Завіновська Г. Т. *Економіка праці : навч. посіб.* / Г. Т. Завіновська. – К. : КНЕУ, 2003. – 300 с.
5. Колот А. М. *Організаційно-економічний механізм регулювання оплати праці і шляхи його вдосконалення (на матеріалах промислових підприємств України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора економічних наук : спец. 08.06.01 “Економіка підприємства і організація виробництва” [Електронний ресурс]* / А. М. Колот. – К. : КНЕУ, 1998. – Режим доступу : http://librar.org.ua/sections_load.php?s=business_economic_science&id=3997&start=14.
6. Лібанова Е. М. *Ринок праці* / Е. М. Лібанова. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 224 с.
7. Черевко Г. *Зрівноважений розвиток сільських територій* / Г. Черевко, І. Черевко // *Аграрна економіка*. – 2010. – Т. 3, № 1-2. – С. 57-66.
8. Черевко Г. *Напрями й умови реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських територій* / Г. Черевко, І. Корчинський, І. Рудинська // *Аграрна економіка*. – 2009. – Т. 2, № 3-4. – С. 47-54.
9. Черевко Г. *Науково-методологічні засади зрівноваженого розвитку сільських територій* / Г. Черевко, І. Сембай // *Аграрна економіка*. – 2008. – Т. 1, № 1-2. – С. 70-74.
10. Черевко І. *Проблеми і перспективи розвитку сільських територій в Україні* / І. Черевко // *Аграрна економіка*. – 2012. – Т. 5, № 3-4. – С. 95-100.

